

Papp Szilárd

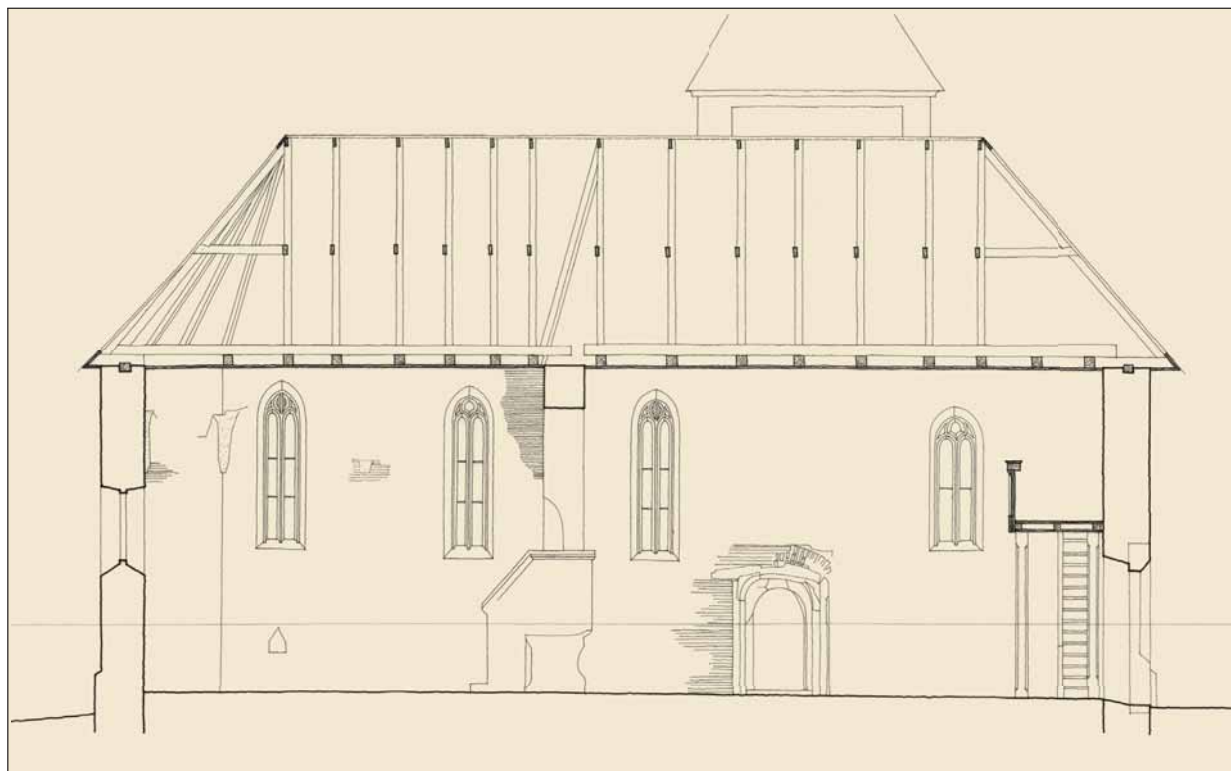
Szamosbecs, református templom

A Szamos partján fekvő, a XIV. század utolsó negyedéig királyi kézben lévő település első ismert említése egyházzal kapcsolatos. Az 1332–1334-es pápai tizedjegyzékek Tamás, majd Péter nevű papját említik, s így az erdélyi püspökség ugocsai főesperességének a területére eső faluban ekkor már kellett állnia templomnak. Ezen túl nem ismert több középkori említése a település egyháznak.¹ Az 1980-as évek első felében, a templom felújítása során azonban ismeretlen helyről előkerült egy téglá, melybe a felületet majdnem teljesen kitöltő 1481-es évszám van belevésve.² A hajó egy 1638-as felirata alapján az akkor helyreállított épületet a Szentháromság tiszteletére szentelték újjá, s nem kizárt, hogy középkori titulusa is ez volt.³

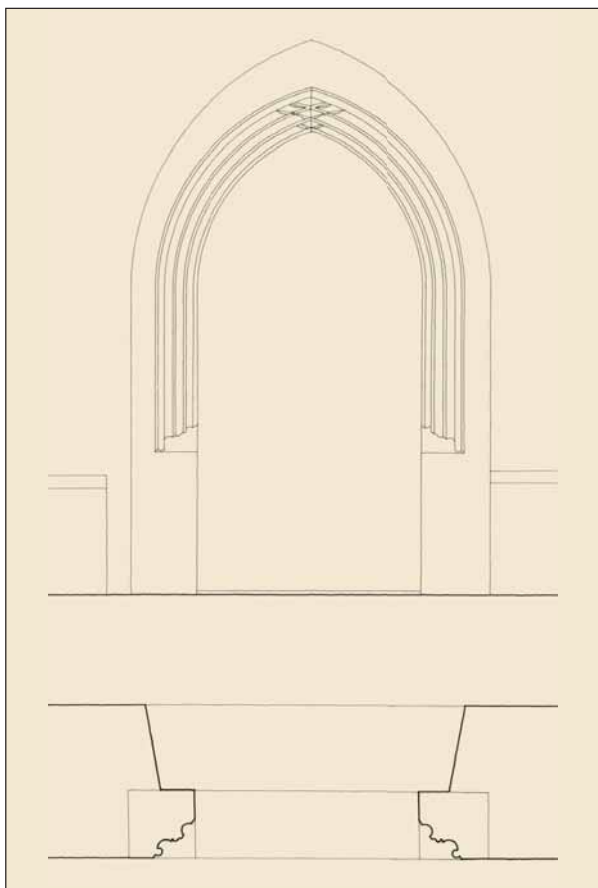

1. Évszamos téglá a szentély északi falának belső oldalán

Eltekintve a jórészt javításokra és felújításokra korlátozódó későbbi beavatkozásoktól, a kisméretű, keletelt templom középkori formájában áll ma is.⁴ Téglalap alaprajzú hajójához keletről egy-egy falszélességnivel keske-

2. A templom hosszmetsete

3. A nyugati kapu felmérése

nyebb, két boltszakaszos és a nyolcszög öt oldalával záródó szentély járul. A szentély északi oldalához épült, az újkorban elbontott sekrestye kiterjedését az 1979-es kutatás tisztázta, melynek során néhány részletformája is előkerült.⁵ A hajó déli oldalához épített torony 1837-ben készült, középkori előzménye a templom más helyén sem volt.⁶ A hajó és a szentély sarkait egykor átlós támpillérek erősítették, s pillér támasztotta középen a szentély déli falát is.⁷ Az épület falai téglából, szerkezeti elemei kőből készültek.

A templomon egykor minden bizonyos körbefutó lábazati párkányt valamikor az 1979-es kutatást megelőzően levésték. A ma látható, idomtéglaakat is felhasználó lábazat az 1980-as években készült; kialakításához az eredeti formára utaló információk már nem álltak rendelkezésre.⁸ Nem ismerjük az épület középkori főpárkányát, a falkoronát ugyanis az egyik újkori renoválásnál jelentősebben visszabontották.⁹ A hajó nyugati homlokzatát egyetlen, középen elhelyezkedő, csúcsíves ajtó töri át. Keretének alsó része erősen roncsolt, profilja a nyílás felé vékony, rézsús lemeztagból, félpálcagból, negyed-

homorlatból, vékony pálcával indított félkörtagból, félhomorlatból és rézsús lemeztagból áll. A tagozatok alul a lábazatot záró rézsús felületről indulnak, a záradékban a profil élei többszörösen átmetsződnek egymáson. A hajó déli falát két ablak, s ma a torony belsejében elhelyezkedő ajtó tagolja. Az ablakok kialakítása, méretei és elhelyezkedésük megegyezik: csúcsívesek és kétosztatúak, béléstük rézsús és záradékukban mérmű látható. Az orrtaggal nem bővített mérművek formája majdnem azonos: a nyílásokat lezáró csúcsíves felett újabb csúcsíves, illetve a keletinél mandulaszerű forma jelenik meg. Utóbbit a záradékig felfutó osztópálca tagolja.¹⁰ A déli kapu szintén csúcsíves, keretének elpusztult jobb felét fával pótolták ki. Profilja a nyílás felé rézsús lemezből, félpálcagból, homorlatból és újabb rézsús lemeztagból áll. Ez utóbbi tagozat a záradékban átmetsződik egymáson. A hajó északi fala tagolatlan. A szentély déli falán a hajóéval mindenben, még mérműformájukban is megegyező két ablak látható.¹¹ A szentély záradékfalán kis méretű, vékony ablak jelenik meg, belsejében téglából kialakított, sátozottós záradékkal, béléstében pedig szegmensívszerű lezárással.¹² A szentély északi falán előkerült a sekrestye ajtónyílása.¹³

4. A szentély belseje nyugatról

5. A templom keleti része délről

A hajó belsejében az eddig leírtakon túl nincs középkori részlet. A falkutatás alapján egyértelmű, hogy a templomnak ez a része eredetileg sem volt boltozott.¹⁴ A diadalívet téglából falazták, északi pillérének homlokoldalán íves záródású lábazat volt megfigyelhető a kutatás során. A vállvonal felett a diadalív félköríves záródása újkori beavatkozás eredménye; középkori formája ismeretlen.¹⁵ A szentély északi falának nyugati felén látható a sekrestye befalazott ajtajának csúcsíves, élszedett profilú kőkerete. A déli fal keleti ablaka alatt kisméretű, sátozott lezárású fülke mélyed a falba. A szentély egykori boltozatának lenyomatai és lefaragott indításai előkerültek a körítőfalon. Ezek alapján a bordák valószínűleg visszametszéssel indítva váltak ki a falsíkról, s állítólag kétszerhornyolt profiljuk is megfigyelhető volt még a lefaragott felületeken.¹⁶

A szentélyben az ásatás feltárta a középkori oltár téglából rakott alapját.¹⁷

A templom mérműves ablakaival és állítólag hajójának ajtajaival kapcsolatban is ugyanaz a jelenség volt megfigyelhető a kutatás során, mint a nagyszekeresi és a túrri-csei templomnál. E szerkezetek számára a fal építésekor kihagyták a helyet, majd az építkezés egy későbbi fázisában illesztették beléjük a kőelemeket és falazták ki a kövtes részt.¹⁸

A templom középkori épülete a kutatás alapján egyetlen periódusban épült ki.¹⁹ Noha a templomon belül nem ismert a pontos előkerülési helye, semmilyen indokunk nincs rá, hogy az 1481-es téglá évszámát ne az építkezésre vonatkoztassuk. Ennek a templom többé-kevésbé datálható formakincse, leginkább az ajtók záradékában lát-

ható, részben összetett tagozatátmetsződések és az orrtalakkal egyáltalán nem díszített mérművek tulajdonképpen nem mondanak ellent. Megjegyzendő azonban, hogy az 1480-as évek e formakincs magyarországi használatának ismert időszakán belül a legkorábbi periódust jelentik, s főként főúri megrendelésre készült emlékeket érintenek, ami a felhasználás helyét, a kisméretű szatmári falusi templomot illetően elgondolkodtató.²⁰ Nem kizárt azonban, hogy e korainak tűnő dátum egyrészt a nyílások

köelemeinek a falzatba történt utólagos behelyezésével, azaz minden bizonnyal nem a helyszínen történt készítésükkel áll összefüggésben; megrendelői oldalról pedig a falut ebben az időben birtokló, az arisztokráciához tartozó Drágfiak szolgálhatnak magyarázatul.²¹

A felvételeket Mudrák Attila, a felmérési rajzokat Lukács Zsuzsa és Juan Cabello készítette.

JEGYZETEK

¹ NÉMETH 2008. 25–26.

² CABELLO–LUKÁCS 1983b. 119.: 26. jegyzet (az itt megjelenő 1482-es évszám félreírás). A téglá ma a szentélyben, a sekrestyeajtó mellett látható befalazva.

³ A vakolat alól kibontott feliratnak ma már csak a töredékes második fele olvasható, de leírta Rómer Flóris, és közli Kiss Kálmán is, ld.: KÖH Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek, XV. 120.; KÖH Tudományos Irattár, Rómer-hagyaték, ltsz.: 402/12.; Kiss K. 1878. 732–733.

⁴ Az épületre ld.: MMT X.: 374–377. (Tombor Ilona); CABELLO–LUKÁCS 1983b. 113–119.; KOMJÁTHY 1983. 86–87.; KOPPÁNY 1996. 370.; ld. továbbá az 1977-es kőrestaurálás, az 1979-ben Lukács Zsuzsa és Juan Cabello által végzett ásatás és falkutatás, illetve a felújítási tervzet (Koppány Tibor) dokumentációját: KÖH Tervtár, ltsz.: 34202., 25763., 34199.

⁵ A sekrestye nyugati fala a hajó északkeleti sarkához csatlakozott, keleti fala a szentély északkeleti pillérétől nyugatra futott neki a szentélyfalnak. Lefedésére és tetőzetére vonatkozó információkat nem sikerült találni. KÖH Tervtár, ltsz.: 25763.; CABELLO–LUKÁCS 1983b. 117.

⁶ Kiss K. 1878. 733. A torony eredetileg kétszintesnek épült, majd a XX. század elején még egy szinttel megemelték, ld.: CABELLO–LUKÁCS 1983b. 115–116.

⁷ Egyedül a hajó délkeleti sarkánál állt a falra merőleges tám. A pilléreket a torony építésekor bontották el, hogy anyagukat felhasználják hozzá, ld.: HENSZLMANN 1864. 133. Helyüket és méreteiket az 1979-es kutatás során meghatározták: KÖH Tervtár, ltsz.: 25763.; CABELLO–LUKÁCS 1983b. 117.

⁸ KÖH Tervtár, ltsz.: 25763.; CABELLO–LUKÁCS 1983b. 113., 117. Kizárásos alapon leginkább a lábazatra, annak lezárására vonatkozhat Rómer egy rajzzal kísért megjegyzése vázlatfüzetében, a templom leírásánál. A függőleges vonalból és annak tetejéről tompaszögben, azaz részösen folytatódó, szintén egyenes vonalból álló rajz mellett a *fedő téglából* szavak olvashatók. Az eredeti lábazat teteje tehát

téglából kialakított, egyszerű részsíval záródhatott, ld.: KÖH Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek, XV. 119.

⁹ KÖH Tervtár, ltsz.: 25763. Ma betonkoszorú fogja körbe a falak tetejét.

¹⁰ Az ablakok hiányzó osztóit, ahogy a szentélyen láthatókéét is, először az 1970-es években faragták újra, majd miután ezek kivitelezésével kapcsolatban alapvető problémák léptek fel, az 1980-as évek elején történt helyreállításakor kicserélték őket, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 25763., 34199.

¹¹ Minimális eltérést jelent, hogy a nyugatabbra eső ablakmű záradékrészén nem csúcsív jelenik meg, ahogyan az a hajó nyugati ablakánál, hanem szintén mandulaszerű forma.

¹² Az ablak, esetleg csak záradékrésze másodlagos kialakítású a falszövevethz képest, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 25763.; CABELLO–LUKÁCS 1983b. 118.

¹³ CABELLO–LUKÁCS 1983b. 117.

¹⁴ CABELLO–LUKÁCS 1983b. 118.

¹⁵ KÖH Tervtár, ltsz.: 25763.; CABELLO–LUKÁCS 1983b. 118.

Az északi diadalív pillér mai lábazatának részsívs, kétlépcsős párkány-kialakítása nem tükrözi a kutatás során megfigyelt állapotot.

¹⁶ KÖH Tervtár, ltsz.: 25763.; CABELLO–LUKÁCS 1983b. 118.

A lefaragott felületek kontúrjai alapján a bordák konzolról való indítása nem valószínű. A visszametszésre utaló körvonal leginkább az északi fal középső és az északkeleti sarok indításánál érzékelhető.

¹⁷ KÖH Tervtár, ltsz.: 25763.; CABELLO–LUKÁCS 1983b. 116.

¹⁸ KÖH Tervtár, ltsz.: 25763.; CABELLO–LUKÁCS 1983b. 117. Az ajtók esetében a dokumentáció fényképanyagán függőleges elvások nem érzékelhetők, és a téglából rakott íves áthidalás csak rövid, a nyílás közepére kiterjedő szakaszon van meg, illetve közvetlenül ül rá a kőkeretekre.

¹⁹ KÖH Tervtár, ltsz.: 25763.; CABELLO–LUKÁCS 1983b. 117.

²⁰ A szóban forgó formákra ld.: PAPP 2005. 87., 97–101. és 91., 134–135.

²¹ A birtoklásra ld.: CSÁNKI I.: 493.; MMT X.: 355.; MAKSAY 1990. II.: 738.